

Paper

Het vermogen van decentrale overheden

Rob Das
Januari 2017

Inhoud

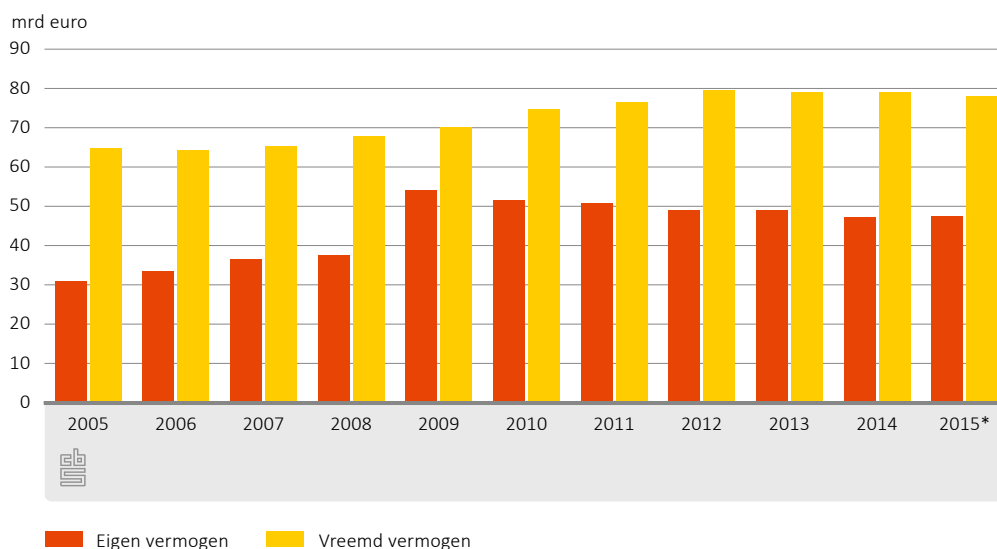
1. **Eigen vermogen van decentrale overheden stijgt naar 47,4 miljard euro in 2015** 3
  2. **Gemeenten** 4
  3. **Provincies** 6
  4. **Waterschappen** 9
  5. **Gemeenschappelijke regelingen** 10
- Gerelateerde artikelen 12
Gerelateerde statinetabellen 12
Technische toelichting 13

Dit thema-artikel gaat in op veranderingen in het vermogen van decentrale overheden gedurende de periode 2005–2015. Het artikel start met decentrale overheden als geheel en gaat vervolgens dieper in op ontwikkelingen bij gemeenten, provincies, waterschappen en gemeenschappelijke regelingen. Naast het vermogen wordt ook ingegaan op taken, baten en lasten van de decentrale overheden.

1. Eigen vermogen van decentrale overheden stijgt naar 47,4 miljard euro in 2015

Het eigen vermogen van decentrale overheden steeg in 2015 ten opzichte van 2014 met ruim 0,2 miljard euro naar 47,4 miljard euro. Sinds 2009 was het eigen vermogen van de decentrale overheden niet meer gestegen. Het eigen vermogen bestaat uit de *algemene reserve*¹⁾, de *bestemmingsreserves* en het *resultaat* van de jaarrekening. De stijging kwam vooral door gemeenten die in 2015 0,5 miljard euro hebben toegevoegd aan de reserves. Het vreemd vermogen van de decentrale overheden, bestaande uit kort- en langlopende schulden en *voorzieningen*, daalde in 2015 met bijna 1 miljard naar 78,1 miljard euro.

1.1 Vermogen decentrale overheden, ultimo standen

Grote verschillen in de vermogensstructuur bij decentrale overheden

De omvang van het totale vermogen van de decentrale overheden was aan het eind van 2015 125,5 miljard euro. Gemeenten nemen hiervan 70 procent (87,8 miljard euro) voor hun rekening, provincies 17 procent (21,6 miljard), waterschappen 7 procent (8,9 miljard) en gemeenschappelijke regelingen 6 procent (7,2 miljard).

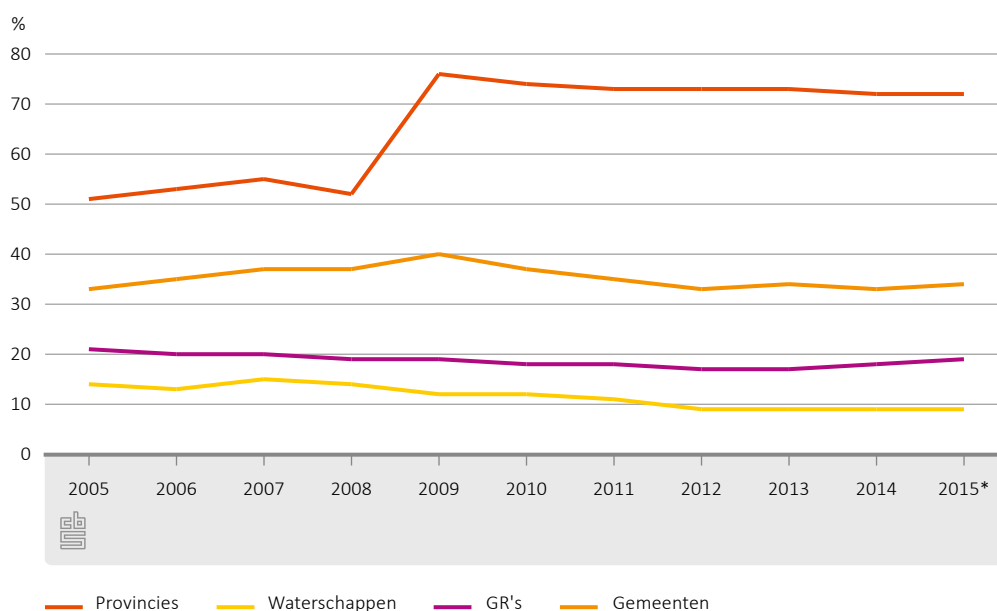
¹⁾ Aan het eind van het artikel is een technische toelichting opgenomen waarin een aantal begrippen nader worden toegelicht.

De vermogensstructuur van de sectoren binnen de decentrale overheid is sterk verschillend. Bij provincies bestaat het vermogen voor bijna driekwart uit eigen vermogen, bij gemeenten is dit ongeveer een derde. Het eigen vermogen van de waterschappen is maar 9 procent van het totale vermogen, bij de gemeenschappelijke regelingen is dat 19 procent.

Vermogensstructuur verandert na verkoop Nuon en Essent

De verhouding eigen vermogen en totaal vermogen was bij decentrale overheden vrij stabiel tot in 2009. Toen werden de energiebedrijven NUON en Essent, die in handen waren van provincies en gemeenten, verkocht. Van deze verkoop hebben negen provincies en ongeveer de helft van de op dat moment 441 gemeenten geprofiteerd. De verkoop van aandelen NUON en Essent leverde forse boekwinsten (het verschil tussen opbrengstwaarde en boekwaarde) op waardoor het eigen vermogen van provincies en gemeenten toenam. Bij de provincies was de verhouding tussen eigen en het totale vermogen ook voor de verkoop van de energiebedrijven al het hoogste. Tot 2009 was dat 52 procent, na de verkoop steeg dat naar 76 procent.

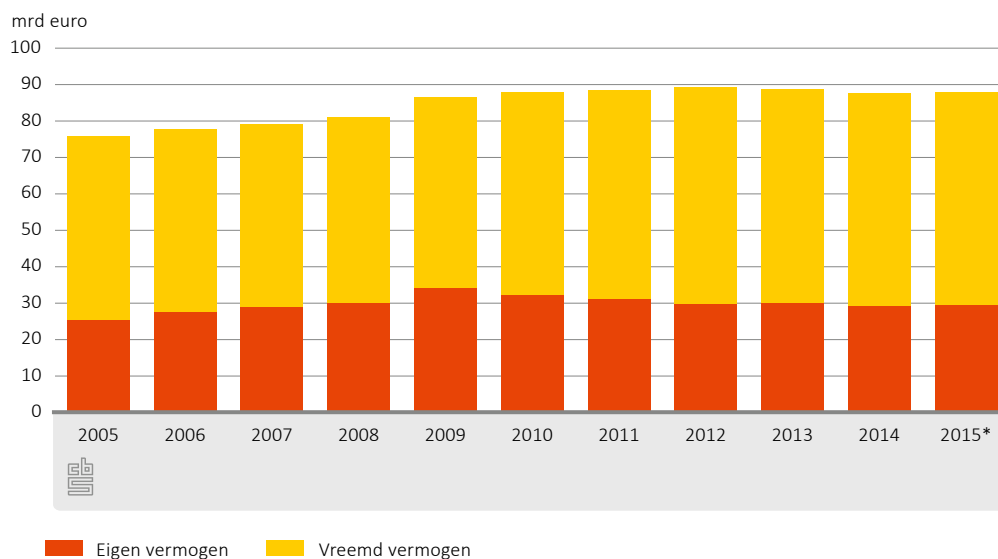
1.2 Verhouding eigen en totaal vermogen per sector, 2005-2015*

2. Gemeenten

Gemeenten hadden in 2005 bijna 76 miljard euro aan totaal vermogen en vormen daarmee de grootste van de sectoren binnen de decentrale overheden. Aan het eind van 2015 was hun totale vermogen gestegen naar bijna 88 miljard euro. In 2015 was 34 procent van het totale vermogen eigen vermogen.

2.1 Vermogen gemeenten, ultimo standen

Verkoop energiebedrijven levert 5,7 miljard euro op

De verkoop van de energiebedrijven NUON en Essent in 2009 heeft een grote positieve invloed gehad op het eigen vermogen. Deze verkoop bracht veel geld op voor gemeenten en provincies. In totaal leverde het de gemeenten 5,7 miljard euro op. Veel gemeenten deelden mee in de opbrengst van de aandelenverkoop. Ruim honderd gemeenten ontvingen een bedrag van meer dan 10 miljoen euro, waarvan Amsterdam met ruim 900 miljoen euro het grootste bedrag.

Tegenover de grote baten uit de verkoop van energiebedrijven, hebben gemeenten ook ingeteerd op hun eigen vermogen. Door de financiële en economische crisis hebben gemeenten onder meer grote verliezen op de grondexploitatie geleden. Eerder aangekochte (bouw)grond is voor een lagere prijs verkocht en/of (niet-verkochte) grondposities zijn afgewaardeerd. Dit heeft geleid tot nadelige resultaten van ongeveer 3,8 miljard euro op de bouwgrondexploitatie voor de periode 2009–2014.

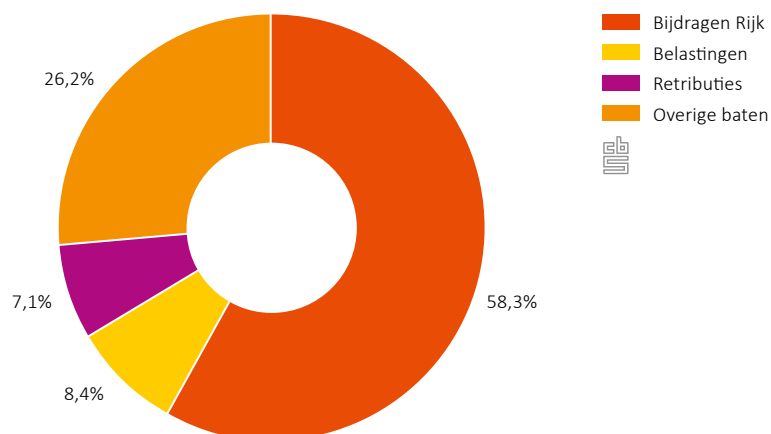
In 2015 is het eigen vermogen van gemeenten met ongeveer 0,5 miljard euro gestegen. Dit hangt onder meer samen met reserveringen en een positief resultaat op de bouwgrondexploitatie.

Inkomsten van gemeenten voor bijna 60 procent afkomstig van het Rijk

Gemeenten hadden in 2015 ruim 58 miljard euro aan baten. Bijna 60 procent daarvan is afkomstig van het Rijk. Voor het uitvoeren van hun takenpakket ontvangen de gemeenten specifieke uitkeringen en bijdragen uit het gemeentefonds van het Rijk. Over besteding van de specifieke uitkeringen moeten de gemeenten verantwoording afleggen. Middelen die via het gemeentefonds beschikbaar komen mogen de gemeenten vrij besteden. De bijdragen van het Rijk zijn in 2015 met 5,3 miljard euro toegenomen ten opzichte van 2014. Dit had vooral te maken met de decentralisatie van taken in het sociaal domein naar gemeenten.

Naast de bijdragen van het Rijk hebben de gemeenten ook andere inkomsten zoals ontvangen rente, huur, verkopen en heffingen (belastingen en retributies). Gemeenten genereerden in 2015 16 procent van hun inkomsten uit heffingen. De onroerendezaakbelasting, de afvalstoffenheffing en het rioolrecht zijn daarvan de belangrijkste.

2.2 Baten gemeenten, 2015*

3. Provincies

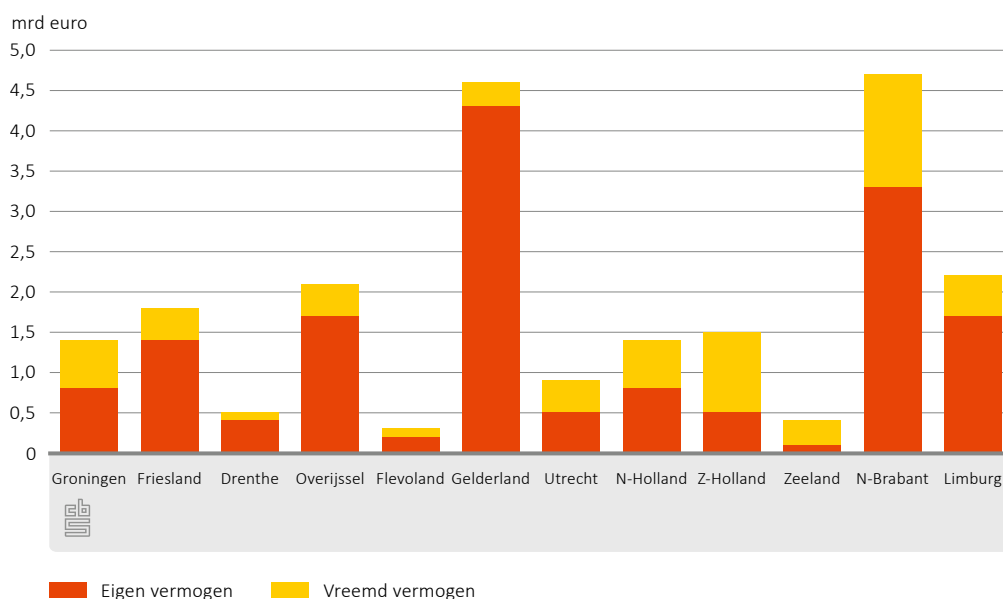
De vermogensstructuur van de provincies is in de periode 2005-2015 gewijzigd. In 2005 bestond het totale vermogen van 6,3 miljard euro voor iets meer dan helft uit eigen vermogen. In 2015 bestond ruim 70 procent van het totale vermogen van 15,6 miljard euro uit eigen vermogen. De grote stijging vond in 2009 plaats. In dat jaar steeg het eigen vermogen van 5,2 miljard naar 17,5 miljard euro.

13 miljard euro uit verkoop energiebedrijven

De verkoop van de energiebedrijven NUON en Essent in 2009 leverde de provincies ruim 13 miljard euro op. Gelderland had met ruim 44 procent de meeste aandelen Nuon. De verkoop van Essent bracht voor Noord-Brabant, dat ruim 30 procent van de aandelen bezat, ook veel geld op. Zeeland, Zuid-Holland en Utrecht hadden geen aandelen van NUON of Essent en profiteerden niet van de verkoop. Gelderland en Noord-Brabant waren eind 2015 nog steeds het rijkst. Het eigen vermogen was in 2015 respectievelijk 4,3 miljard en 3,3 miljard euro. Zeeland was met 0,1 miljard euro de provincie met het laagste eigen vermogen.

Was het eigen vermogen aan het eind van 2009 nog 17,5 miljard euro, eind 2015 was dit gedaald tot 15,6 miljard euro. Provincies gebruikten de eigen gelden onder andere om de tekorten op beleidsterreinen te dekken en voor investeringen met een maatschappelijk nut, bijvoorbeeld wegen. De vermogenspositie van de provincies bleef echter sterk en provincies trokken niet veel vreemd geld aan. Het vreemd vermogen was in 2005 met ruim 3,1 miljard euro 49 procent van het totale vermogen. In 2015 was dit gedaald tot 28 procent en betrof voornamelijk overlopende passiva: verplichtingen welke nog niet zijn betaald of vooruit ontvangen gelden waar nog geen prestatie voor geleverd is.

3.1 Vermogen provincies, ultimo 2015*

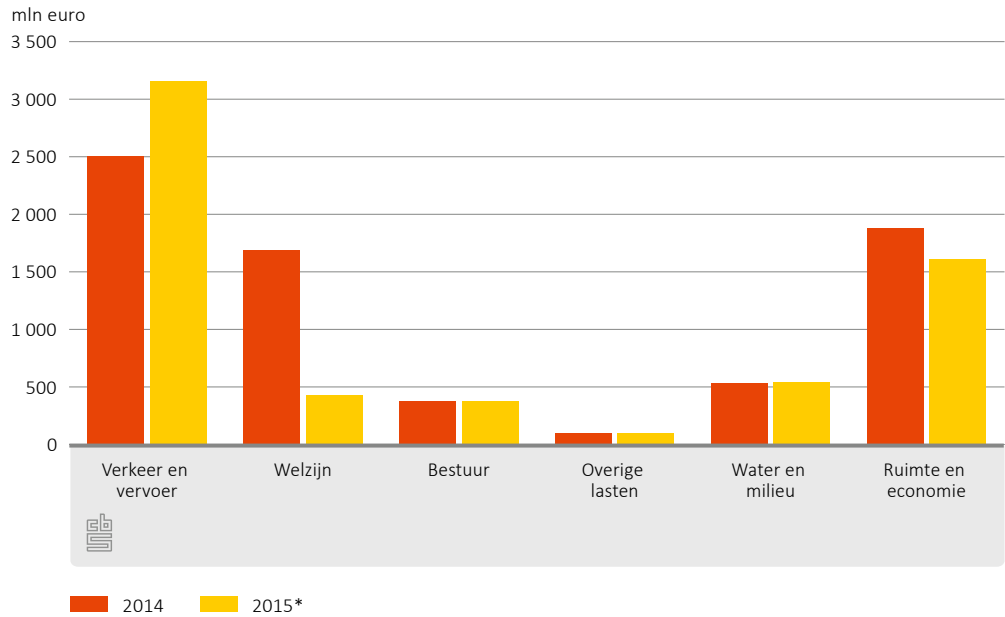

Provincies hebben een groot deel van hun vermogen uitgezet in langlopende beleggingen en deposito's. Door de komst van het schatkistbankieren mogen provincies hun aflopende beleggingen niet ongelimiteerd opnieuw beleggen buiten de overheid. In plaats daarvan zijn zij verplicht te gaan schatkistbankieren bij het Rijk of hun geld uit te lenen aan andere overheden.

Verandering in takenpakket provincies in 2014 en 2015

Provincies zijn actief op een aantal terreinen waaronder verkeer en vervoer, ruimtelijke ordening, en economische en agrarische zaken. De afgelopen jaren hebben de provincies diverse beleidstaken op moeten geven. In 2014 heeft het Rijk de bekostiging van de regionale publieke omroepen overgenomen. Verder is met ingang van 2015 de decentralisatie van welzijnstaken in het sociaal domein en de jeugdhulpverlening de verantwoordelijkheid geworden van de gemeenten. Hiermee was een bedrag van 1,3 miljard euro gemoeid. Het beleidsterrein verkeer en vervoer is daarentegen bij de provincies steeds belangrijker geworden. Zo hebben de provincies Gelderland, Noord-Brabant, Utrecht en Overijssel er in 2015 op dit terrein taken bij gekregen. Door de afschaffing van de plusregio's (samenwerkingsverbanden tussen gemeenten rondom grote steden) in 2015 hebben deze provincies de verkeers- en vervoertaken gekregen voor de betreffende regio's. De lasten op het terrein van ruimte en economie namen in 2015 af met een bedrag van bijna 0,3 miljard euro. Dit betrof vooral het beleidsterrein natuur. Provincies kregen per 2015 geen geld meer van het Rijk uit het Investeringsbudget Landelijk Gebied (ILG) omdat dit project is afgerond.

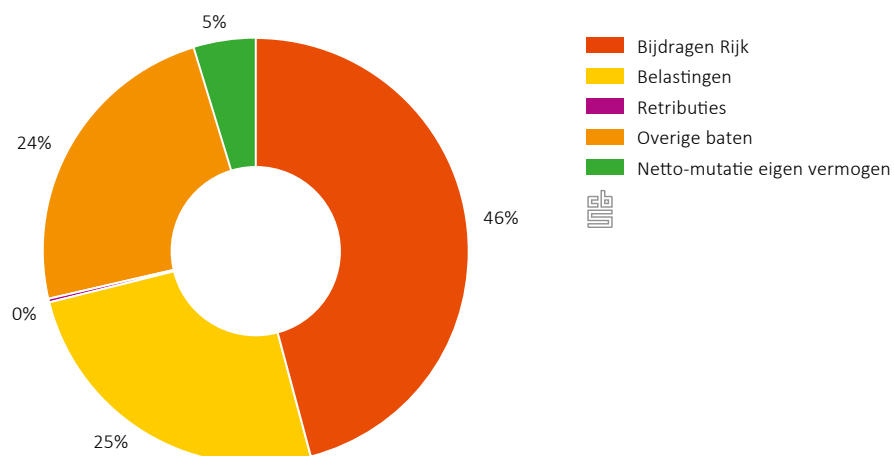
3.2 Lasten provincies, 2015*

Inkomsten provincies voor bijna de helft afkomstig van het Rijk

Van de in totaal 6,2 miljard euro inkomsten van de provincies in 2015 kwam voor 46 procent uit het provinciefonds van het Rijk. In 2015 ontvingen de provincies 2,9 miljard euro aan bijdragen van het Rijk. Een andere belangrijke inkomstenbron voor de provincies zijn de *opcenten motorrijtuigenbelasting*. De opbrengst van deze belasting was in 2015 ruim 1,5 miljard euro. Daarnaast zijn voor de provincies de inkomsten uit deelnemingen en ander vermogen een belangrijke inkomstenbron. In 2015 waren deze bijna 0,7 miljard euro. Andere baten bestonden onder meer uit onttrekkingen uit voorzieningen verkopen van grond en onroerende zaken, huur- en pachtinkomsten en bijdragen van derden.

3.3 Baten provincies, 2015*

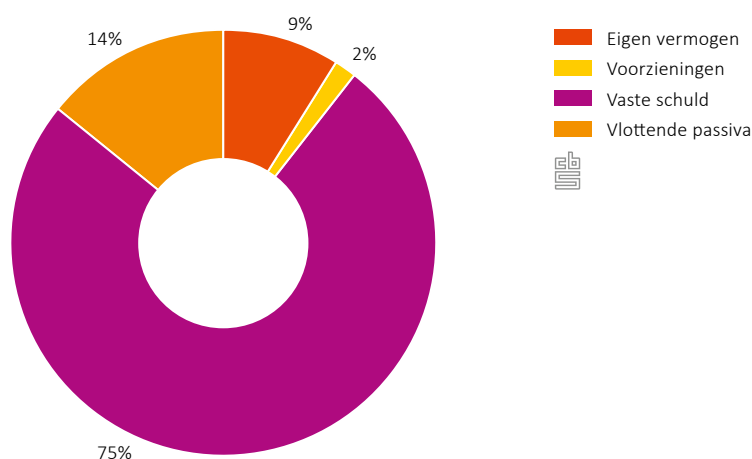

4. Waterschappen

In 2005 hadden waterschappen 6,4 miljard euro totaal vermogen. 86 procent hiervan was vreemd vermogen. Het aandeel vreemd vermogen is in de periode 2005–2015 groter geworden. Het is gestegen van 5,5 miljard naar 8,1 miljard euro. In 2015 was het aandeel vreemd vermogen 91 procent van de 8,9 miljard euro totaal vermogen. De toename van vreemd vermogen is sterk gerelateerd aan de groei van de investeringen ten behoeve van waterveiligheid. Ook de komende jaren investeren waterschappen nog in de waterkeringen, gemalen, zuiveringsinstallaties en andere waterwerken om deze op orde te houden. De investeringen in deze waterwerken bepalen voor een deel de ontwikkeling van de waterschapsbelastingen.

4.1 Vermogen waterschappen, ultimo 2015*

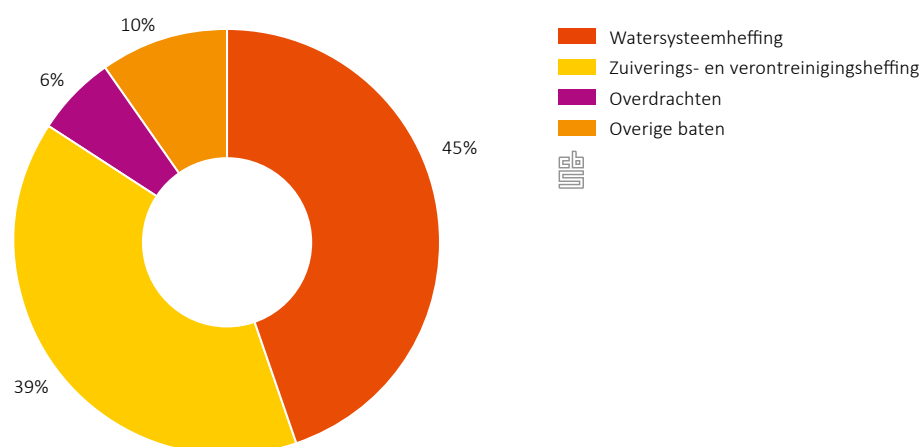
Waterschappen investeren in waterveiligheid en zuivering

Waterschappen zijn verantwoordelijk voor het watersysteembeheer (controle waterpeil en veiligheid) en zuiveringsbeheer (zuivering van afvalwater) in een bepaalde regio. Enkele waterschappen hebben ook nog het beheer van (waterschaps)wegen onder hun verantwoordelijkheid. Waterschappen nemen samen met het Rijk deel aan het Hoogwaterbeschermingsprogramma (HWBP): een intensieve samenwerking om Nederland te beschermen tegen overstromingen. Door de toenemende stijging van de waterspiegel zijn steeds meer investeringen nodig om droge voeten te houden. Voor de financiering van de investeringen zijn vanuit het Hoogwaterbeschermingsplan afspraken met het Rijk gemaakt. Het Rijk en de waterschappen dragen beide 50 procent bij aan de kosten om de keringen, die niet voldeden aan de gestelde eisen van Rijkswaterstaat en de waterschappen, weer op orde te krijgen.

Waterschappen dekken de kosten voor hun wettelijke taken grotendeels met belastingopbrengsten. Zij heffen belasting voor de watersysteemtaak en de afvalwaterzuiveringstaak. In 2015 dekten zij hiermee ruim 84 procent van de lasten. Om de overige 16 procent van de kosten te dekken hadden waterschappen andere opbrengsten. Hiervan bestond 6 procent uit overdrachten van overheden en de overige 10 procent diensten voor derden (baten in verband met uitgevoerde onderhoudswerkzaamheden), opbrengsten uit grond en water

(pacht en huur voor gebruik grond en water) en rente en dividendopbrengsten. De totale baten van de waterschappen waren 3 miljard euro in 2015.

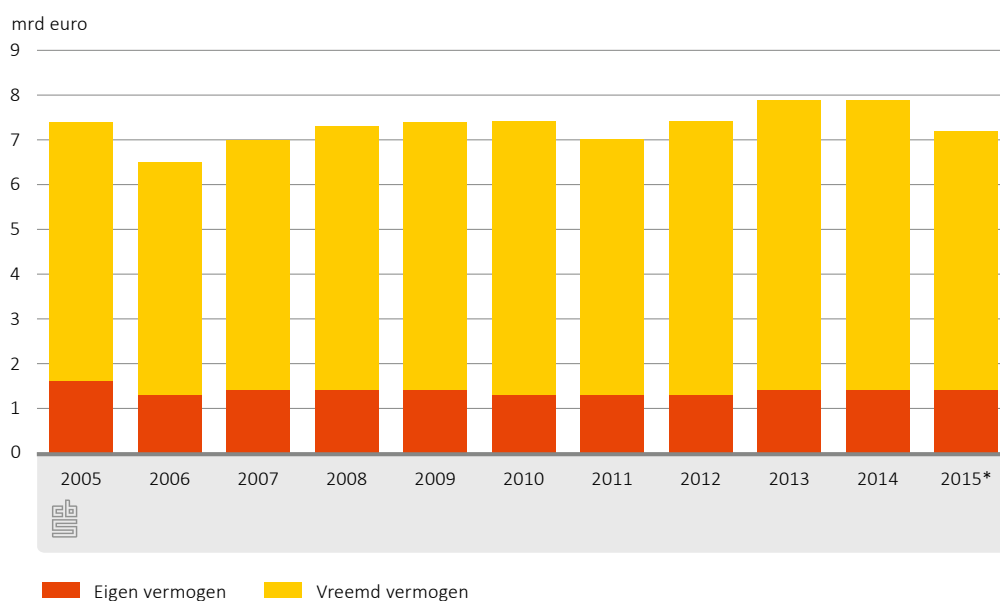
4.2 Baten waterschappen, 2015*

5. Gemeenschappelijke regelingen

In 2005 hadden de gemeenschappelijke regelingen (gr-en) ruim 7,3 miljard euro aan totaal vermogen. Ruim één vijfde betrof toen eigen vermogen. Dit is in de periode 2005–2015 nauwelijks gewijzigd. Eind 2015 hadden de gr-en een balanstotaal van 7,2 miljard euro.

5.1 Vermogen gemeenschappelijke regelingen, ultimo standen

Het totale vermogen van gemeenschappelijke regelingen bestond eind 2015 voor 19 procent uit eigen vermogen en voor 81 procent uit vreemd vermogen. Het eigen vermogen van de gemeenschappelijke regelingen is met ongeveer 1,4 miljard euro al jaren vrij stabiel. In het vreemd vermogen zijn de laatste jaren wel wat schommelingen geweest. Door het oprichten van de veiligheidsregio's en het opheffen van de plusregio's trokken de gemeenschappelijke regelingen meer respectievelijk minder vreemd vermogen aan.

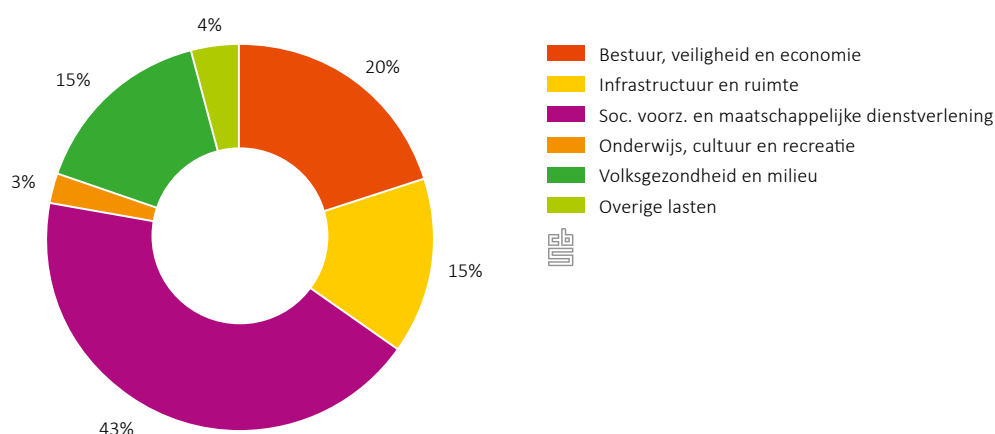
Steeds meer samenwerkingsverbanden tussen gemeenten

Gemeenschappelijke regelingen zijn samenwerkingsverbanden tussen meerdere overheden, meestal gemeenten. Deze samenwerkingen tussen de gemeenten vinden op verschillende terreinen plaats. Belangrijke gemeenschappelijke regelingen zijn sociale werkplaatsen, veiligheidsregio's, gemeentelijke gezondheidsdiensten en intergemeentelijke sociale diensten.

De inkomsten van gemeenschappelijke regelingen bestonden in 2015 voor 82 procent uit overheidsbijdragen. Binnen de overheid zijn dit hoofdzakelijk bijdragen van gemeenten.

In 2015 waren vooral de samenwerkingen op het terrein van sociale voorzieningen en maatschappelijke dienstverlening en bestuur, veiligheid en economie van belang, bijna twee derde van de uitgaven waren hiermee gemoeid. De totale lasten van de gemeenschappelijke regelingen waren 10,2 miljard euro in 2015.

5.2 Lasten gemeenschappelijke regelingen, 2015*

Gerelateerde artikelen

Gemeenten:

- [Gemeenten financieel afhankelijk van Den Haag \(16-12-2014\)](#)
- [Gemeenten geven 13 procent meer uit \(23-9-2015\)](#)
- [1,2 miljard over bij gemeenten voor jeugd- en zorgtaken \(31-10-2016\)](#)

Provincies:

- [Provincies goed bij kas na verkoop Nuon en Essent \(15-5-2010\)](#)
- [Opbrengst aandelenverkoop energiebedrijven door gemeenten vooral gebruikt voor investeringen \(4-7-2012\)](#)
- [Sterke stijging provinciale uitgaven aan wegen \(16-3-2015\)](#)
- [Gelderland rijkste provincie \(3-11-2015\)](#)
- [Overheid verwacht 5,6 miljard aan wegenbelasting te innen \(17-12-2015\)](#)
- [Provincies begroten 0,9 miljard euro minder uitgaven dan 3 jaar geleden \(23-2-2016\)](#)
- [Provincies bankieren steeds meer bij Rijk \(29-9-2016\)](#)

Waterschappen:

- [Waterschapslasten stijgen voor woningeigenaar sterker dan voor huurder \(20-8-2013\)](#)
- [waterschappen investeren 5 miljard euro \(23-2-2016\)](#)

Gemeenschappelijke regelingen:

- [Meer samenwerking lokale overheden \(7-7-2016\)](#)

Gerelateerde statinetabellen

Gemeenten:

- [Gemeenterekeningen; baten en lasten naar regio en grootteklasse](#)
- [Gemeenterekeningen; balans naar regio en grootteklasse](#)

Provincies:

- [Provincierekeningen; baten en lasten per functie naar regio](#)
- [Provincierekeningen; balans naar regio en per provincie](#)

Waterschappen:

- [Waterschappen; balansposten per waterschap](#)
- [Waterschappen; realisatie, opbrengst heffingen](#)

Gemeenschappelijke regelingen:

- [Gemeenschappelijke regelingen; baten en lasten per functie](#)
- [Gemeenschappelijke regelingen; balansposten](#)

Technische toelichting

Algemene reserve

Het deel van het eigen vermogen waaraan geen bepaalde bestemming is gegeven. Het is volledig vrij besteedbaar.

Bestemmingsreserves

Het deel van het eigen vermogen waaraan een bepaalde bestemming is gegeven.

Bestemmingsreserves zijn in tegenstelling tot de algemene reserve niet vrij besteedbaar, de bestemming kan nog wel worden aangepast.

Voorbeelden zijn een bestemmingsreserve voor de bouw van een stadhuis of een reserve om eventuele tekorten op te vangen van de bouwgrondexploitatie.

Resultaat (saldo) van de rekening

Het saldo van de rekening is het resultaat van de exploitatie - het saldo van baten en lasten-, ná bestemming. Ná bestemming wil zeggen dat ook de toevoegingen en onttrekkingen aan de reserves in het saldo van de rekening zijn opgenomen.

Voorzieningen

Passiefposten in de balans die behoren tot het vreemd vermogen. Voorzieningen worden gevormd voor toekomstige en voorzienbare lasten en zijn niet meer vrij inzetbaar. Het gaat bij voorzieningen om verplichtingen die redelijkerwijs te schatten zijn en die in de toekomst tot uitgaven kunnen leiden, zoals bijvoorbeeld garantieverplichtingen. Voorzieningen kunnen als doel hebben om bepaalde uitgaven te spreiden over meerdere jaren, ten einde het resultaat niet te veel te laten fluctueren, zoals bijvoorbeeld groot onderhoud. Ook kunnen voorzieningen een schatting betreffen van de lasten voortvloeiend uit risico's van de bedrijfsvoering, zoals bijvoorbeeld reorganisaties.

Tarief opcenten motorrijtuigenbelasting

Opcenten motorrijtuigenbelasting is een provinciale belasting die wordt opgelegd aan de in de provincie wonende of gevestigde houders van personenauto's en motorrijwielen en aan degenen op wier naam een kenteken is gesteld (zoals erkende autohandelaren). De opcenten motorrijtuigenbelasting worden geheven over het tarief van de hoofdsom van de motorrijtuigenbelasting. Het is een percentage van de hoofdsom zoals die in 1995 opgelegd zou worden. De basis voor de opcentenheffing verandert dus niet als het tarief voor de hoofdsom wordt verhoogd of verlaagd. De omvang van de hoofdsom is wel afhankelijk van het gewicht van het voertuig (hoe zwaarder, hoe hoger de hoofdsom) en het type brandstofverbruik (benzine, diesel, gas). De rijksoverheid stelt jaarlijks het maximumniveau van de opcentenheffing vast.

Verklaring van tekens

Niets (blanco)	Een cijfer kan op logische gronden niet voorkomen
.	Het cijfer is onbekend, onvoldoende betrouwbaar of geheim
*	Voorlopige cijfers
**	Nader voorlopige cijfers
2016–2017	2016 tot en met 2017
2016/2017	Het gemiddelde over de jaren 2016 tot en met 2017
2016/'17	Oogstjaar, boekjaar, schooljaar enz., beginnend in 2016 en eindigend in 2017
2014/'15–2016/'17	Oogstjaar, boekjaar, enz., 2014/'15 tot en met 2016/'17

In geval van afronding kan het voorkomen dat het weergegeven totaal niet overeenstemt met de som van de getallen.

Colofon

Uitgever

Centraal Bureau voor de Statistiek
Henri Faasdreef 312, 2492 JP Den Haag
www.cbs.nl

Prepress

CCN Creatie, Den Haag

Ontwerp

Edenspiekermann

Inlichtingen

Tel. 088 570 7070
Via contactformulier: www.cbs.nl/infoservice

© Centraal Bureau voor de Statistiek, Den Haag/Heerlen/Bonaire, 2017.
Verveelvoudigen is toegestaan, mits CBS als bron wordt vermeld.